

MATERIJALNO KRIVIČNO PRAVO

<https://doi.org/10.7251/CEST1423027G>

UDK 351.761:613.83(497.6 RS)

KRIVIČNOPRAVNA (MATERIJALNA I PROCESNA) REAKCIJA NA ZLOUPOTREBE OPOJNIH DROGA U REPUBLICI SRPSKOJ

prof. dr Mladenka Govedarica

vanredni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Istočnom Sarajevu
mladenka.govedarica@pravni.ues.rs.ba

doc. dr Igor Petković

docent Pravnog fakulteta Univerziteta u Istočnom Sarajevu, igor.petkovic@pravni.ues.rs.ba

Apstrakt: Brojnost faktora koji se vezuju za nastanak i postojanje narkokriminaliteta odgovara raznorodnosti pristupa u suzbijanju i suprotstavljanju ovoj pojavi. U ovom radu, autori analiziraju krivičnopravnu (materijalnu i procesnu) reakciju na zloupotrebu opojnih droga.

Cljučne riječi: opojne droge, neovlaštena proizvodnja, promet opojnih droga, omogućavanje uživanja opojnih droga, obavezno liječenje od zavisnosti, postupak za izricanje mjere.

1. UVODNE NAPOMENE

Krivični zakonik Republike Srpske¹ u Glavi XVII inkriminiše ponašanja usmjerena protiv zdravlja ljudi. Ovako određen grupni zaštitni objekt predstavlja *ultima ratio* realizacije ustavne garancije zaštite zdravlja.²

U ovoj grupi krivičnih djela su, uz ostale inkriminacije, i Neovlaštena proizvodnja i promet opojnih droga (član 207. KZRS) i Omogućavanje uživanja opojnih droga (član 208. KZRS).

U sistemu paralelno-podijeljene zakonodavne nadležnosti u oblasti materijalnog krivičnog prava u Bosni Hercegovini, uz ova na etitetskom nivou i u Distriktu Brčko propisana krivična djela, inkriminisana su i ponašanja

¹ Krivični zakonik Republike Srpske „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj: 64/17, 104/18, 15/21 89/21. – u nastavku rada KZRS.

² U ovom radu autori ne razmatraju institut Opšteg dijela Krivičnog zakonika *actiones liberae in causa* (član 30.) niti pitanja sadržaja zaštitnog nadzora koji je moguće izreći uz uslovnu osudu sa zaštitinim nadzorom (član 69. stav 1. tačka 2. KZRS). O tome vid: M. Škulić, *Osnovne krivičnopravne konsekvence upotrebe zabranjenih psihoaktivnih supstanci*, Tematski zbornik radova međunarodnog značaja, Droga i narkomanija: pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problemi, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Srbija, Palić 2020, 39-50.

zloupotrebe opojnih droga kroz odredbe Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine.³

2. NEOVLAŠTENA PROIZVODNJA I PROMET OPOJNIH DROGA (ČLANA 207. KZRS)

Na strukturu pozitivnopravnog određenja Neovlaštene proizvodnje i prometa opojnih droga iz člana 207. KZRS od uticaja su bile međunarodne konvencije ratifikovane od strane bivše Jugoslavije, a na osnovu odredbe Aneksa 2 i člana 12. Ustavnog zakona za provođenje Ustava Republike Srpske postale su integralni dio pravnog sistema (Babić, Marković, 2018:172).⁴ Riječ je o blanketnoj dispoziciji krivičnih djela tako da je za tumačenje i primjenu od značaja Zakon o spriječavanju i suzbijanju zloupotrebe opojnih droga Bosne i Hercegovine („*Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*“ broj: 8/06) za inkriminaciju iz člana 195. KZBiH, kao i Zakon o proizvodnji i prometu opojnih droga Republike Srpske („*Službeni glasnik Republike Srpske*“ br: 110/03 i 29/04) za inkriminacije koje se analiziraju u ovom radu. Navedeni zakoni sadrže liste opojnih droga i psihotropnih supstanci čija se neovlaštena upotreba inkriminiše.

Radnja osnovnog oblika neovlaštene proizvodnje i prometa opojnih droga postavljena je alternativno, sa širokom dispozicijom. Stavom prvim propisano je: Ko neovlašteno proizvodi, prerađuje, prodaje ili nudi na prodaju, ili ko radi prodaje kupuje, drži ili prenosi, ili ko posreduje u prodaji ili kupovini ili na drugi način neovlašteno stavlja u promet supstance ili preparate koji su proglašeni za opojne droge, kazniće se kaznom zatvora od jedne do deset godina.

Inkriminisane radnje moguće je razvrstati u tri grupe: prvu koja se odnosi na proizvodnju i preradu, drugu kojom se inkriminiše prometovanje (prodaja ili nuđenje na prodaju) i treća kojom se inkriminišu radnje omogućavanja stavljanja u promet opojnih droga (kupovina radi prodaje, držanje ili prenošenje radi prodaje, kao posredovanje u prodaji ili kupovini, kao

³ Krivični zakon Bosne i Hercegovine „*Službeni glasnik BiH*“ broj: 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14, 22/15, 40/15, 35/18 i 46/21. – u nastavku rada KZBiH, u Glavi krivičnih djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom članom 195. inkriminiše Neovlaštenu prometu opojnim drogama. Vid: M. Babić, L.J. Filipović, I. Marković, Z. Rajić, Komentari krivičnih/kaznenih zakona u Bosni i Hercegovini, Knjiga I, Savjet/vijeće Evrope i Evropska komisija, Sarajevo, 2005, 641.

⁴ Jedinствена konvencija o opojnim drogama iz 1961. godine („*Službeni list SFRJ*“ – Dodatak, broj: 2/64), Konvencija o psihotropnim supstancama od 21.02.1971 („*Službeni list SFRJ*“ broj: 40/73), Konvencija Ujedinjenih nacija protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih supstanci od 19.12.1988. godine („*Službeni glasnik SFRJ*“ broj: 14/90).

i drugi načini stavljanja u promet supstanci ili preparata koji su proglašeni za opojne droge).

Značenje pojedinih radnji izvršenja, zahvaljujući sudskoj praksi i pravnoj teoriji, je nesporno (Stojanović, 2012:713). Tako se smatra da je radnja prodaje opojne droge ostvarena i samim postizanjem sporazuma između prodavca i kupca, odnosno, da za dovršeno djelo nije potrebno da je došlo do predaje droge kupcu. U pogledu pojma proizvodnje ili prerade bez značaja je da li je ta proizvodnja ili prerada za sopstvenu upotrebu ili u svrhu stavljanja u promet. „Pod proizvodnjom se podrazumijeva uzgoj biljaka iz kojih se dobijaju opojne droge (na primjer, indijske konoplje, opijumskog maka, koke) kao i izrada (prizvodnja ili prerada) materije ili supstance koji su proglašeni opojnom drogom. „Neovlašteno kuhanje suvih čaura maka i na taj način dobivanje morfina ima se ... smatrati proizvodnjom opojne droge.“ (Odluka VS RH, I Kž 316/99 od 1.7.1999.). Preradom se smatra postupak pretvaranja jednog oblika opojne droge u drugi, i postupak pročišćavanja opojne droge (Babić, Filipović, Marković, Rajić, 2005: 1054, 1643), dodavanje drugih sastojaka, i sl. Za postojanje dovršenog ovog oblika krivičnog djela nije potrebno da se proizvodnja ili prerada čine u namjeri stavljanja u promet.

Kad su u pitanju radnje kojima se omogućava stavljanje u promet opojnih droga, od značaja je za ovaj oblik da se kupovina vrši radi prodaje, držanje radi prodaje ili prenošenje radi prodaje. Ovo znači da preduzimanje navedenih djelatnosti koje nije u svrhu prodaje već radi vlastite (zlo)upotrebe ne može biti podvedeno pod zakonski opis ovog krivičnog djela.⁵ Za utvrđivanje ove okolnosti u svakom konkretnom slučaju uzima se u obzir količina, okolnost da li je u pitanju lice prepoznato kao preprodavac droge, činjenica da li je u pitanju korisnik opojnih droga kao i sve one okolnosti koje ukazuju na postojanje namjere da se vrši prodaja droge (Babić, Marković, 2018: 174).

Posredovanje je svaka radnja kojom se ostvaruje, uspostavlja ili održava kontakt između onog ko prodaje nudi opojnu drogu i onog ko je kupuje odnosno pribavlja. „Pod drugim načinom stavljanja u promet ovdje spadaju slučajevi razmjene droga za druge proizvode ili vrste roba, predaja droge osobi s tim da je kasnije vrati u istovrsnoj količini, kao i poklon droge s namjerom kasnijeg pridobivanja kupca“ (odluka VS RH, I Kž 498/96 od 5.9.1996); (Babić *et. al.*, 2005: 644).

Radnje izvršenja osnovnog oblika su alternativno određene i za postojanje krivičnog djela dovoljno je izvršiti bilo koju od navedenih radnji. Trajno glagolsko određenje „prodaja, kupovina, nuđenje na prodaju“

⁵ Zadržavanjem ovakvog zakonskog rješenja zakonodavac u Republici Srpskoj izbjegao je problem koji je izazivao polemiku u tumačenju i primjeni KZ-a Srbije kojim se držanje opojne droge za vlastitu upotrebu kažnjavalo (uz mogućnost oslobođenja od kazne) ako se radi o manjoj količini, čime je van krivičnopravne reakcije ostalo posjedovanje iste u većoj količini. Poteškoće pri dokazivanju su dovodile do praktičnog problema podvođenja činjeničnog stanja pod zakonski opis i do neujednačene primjene Krivičnog zakonika od strane sudova.

podrazumijeva postojanje krivičnog djela u slučaju sukcesivnog preduzimanja više radnji, ali i da je za dovršeno djelo dovoljno preuzeti samo jednu takvu radnju (Lazarević, 1995: 274).

Objekt krivičnog djela su supstance ili preparati proglašeni za opojne droge Zakonom o proizvodnji i prometu opojnih droga Republike Srpske⁶. Prema ovom zakonu pod opojnim drogama se podrazumijevaju supstance prirodnog ili sintetskog porijekla čijom se upotrebom mogu stvoriti stanja zavisnosti koja mogu da izazovu oštećenja zdravlja ili da na drugi način ugroze ljudski integritet u fizičkom, psihičkom ili socijalnom smislu, kao i psihotropne supstance. Istim članom je propisano da opojne droge utvrđuje rješenjem funkcioner koji rukovodi organom uprave nadležnim za poslove zdravstva. Ovo daje blanketni karakter dispoziciji, što podrazumijeva obavezu suda da u izreci presude uz navođenje propisa protivno kom se vrši promet droge navede i propis kojim je konkretna supstanca ili preparat koji je predmet prometa proglašen opojnom drogom. Element zakonskog opisa je i protivpravnost, jer van krivičnopravne reakcije ostaje proizvodnja i promet koji su u medicinske, laboratorijske, veterinarske, naučne i sl. svrhe a koje su u skladu sa zakonom, koje nisu protivpravne.

Svako može biti izvršilac, ne traži se posebno svojstvo. Oblik krivice je umišljaj, za postojanje krivičnog djela dovoljan je i eventualni umišljaj.

Posljedica krivičnog djela je apstrakna opasnost.

Prvi teži oblik postoji kad su ispunjene kvalifikatorne okolnosti vezane za svojstvo ili uzrast pasivnog subjekta ili vezane za mjesto izvršenja, odnosno preduzimanja radnje izvršenja, ili ukoliko učinilac za izvršenje krivičnog djela iz stava 1. iskoristi dijete: Ko ponudi proda ili posreduje u prodaji supstanci ili preparata koji su proglašeni za opojne droge djetetu⁷, duševno poremećenom licu, ili to učini u školi ili drugim vaspitno-obrazovnim, sportskim, kulturnim ustanovama ili mjestima koja služe za obrazovanje, vaspitanje, sportsku ili neku drugu društvenu aktivnost djece ili u njihovoj neposrednoj blizini, u javnim lokalima ili na javnim priredbama, ili ko za izvršenje djela iz stava 1. ovog člana iskoristi dijete kazniće se kaznom zatvora od pet do petnaest godina. Svijest djeteta o protivpravnosti odnosno zabranjenosti radnje koju ono preduzima je bez značaja za postojanje krivične odgovornosti izvršioca.

Drugi teži oblik, za koji je propisana ista kazna, postoji kad je učinilac službeno lice⁸, nastavnik, vaspitač, socijalni ili zdravstveni radnik ili sveštenik

⁶ Zakon o proizvodnji i prometu opojnih droga Republike Srpske „Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 110/03 i 29/04, odnosno za inkriminaciju iz KZBiH Zakon o sprječavanju i suzbijanju zloupotrebe opojnih droga Bosne i Hercegovine „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ broj: 8/06.

⁷ Dijete kao žrtva krivičnog djela je lice koje nije navršilo osamnaest godina života (član 123. stav 7. KZRS)

⁸ Službeno lice je izabrani ili imenovani funkcioner u organima zakonodavne, izvršne i sudske vlasti, jedinice lokalne samouprave i u drugim organima i javnim ustanovama ili službama koje vrše određene upravne, stručne i druge poslove u

koji djelo izvrši koristeći svoj položaj, kao i lice koje organizuje mrežu preprodavaca ili posrednika za izvršenje djela iz st. 1. ili 2. ovog člana ili je djelo izvršeno od strane više lica. Pod pojmom više lica smatra se najmanje dva lica (član 123. stav 8. KZRS).

Mreža preprodavaca ili posrednika podrazumijeva postojanje većeg broja lica koja su organizovana za vršenje djelatnosti inkriminiranih članom 207. KZRS.

Najteži oblik krivičnog djela postoji kad je radnjama iz st. 1, 2. ili 3. prouzrokovano znatno oštećenje zdravlja većeg broja ljudi ili smrt lica kom je učinilac prodao supstancu ili preparat proglašen za opojnu drogu ili je posredovao u njihovoj prodaji.

Za razliku od osnovnog oblika iz stava 1. (ugrožavanje), ovdje je posljedica povreda, oštećenje ili uništenje.

Kolebanja sudske prakse zakonodavac je otklonio izričitom odredbom stava 5: Proizvodnjom droge u smislu ovog zakonika smatra i neovlašteni uzgoj maka ili psihoaktivne konoplje ili druge biljke iz koje se dobija opojna droga ili koje same sadrže opojnu drogu.

Izuzetno, inkriminisanje pripremnih radnji zakonodavac je predvidio u slučajevima potrebe za krivičnom reakcijom u ovoj ranoj fazi izvršenja. Time su uz formalne uslove za primjenu navedene inkriminacije akcentirani i unutrašnji kriminalnopolitički faktori koji su uticali na njenu današnju fizionomiju. Stavom 6. propisuje se krivična odgovornost onog ko neovlašteno pravi, nabavlja, posjeduje ili daje na upotrebu opremu, materijal ili supstance za koje zna da su namijenjene za proizvodnju opojnih droga. Za ovaj oblik propisna je kazna zatvora od tri do pet godina.

Kriminalnopolitički razlozi su i u osnovi stava 7. kojim je predviđen poseban fakultativni osnov za oslobođenje od kazne onog učinioca koji prijavi od koga nabavlja opojne droge ili dobrovoljno bitno doprinese otkrivanju djela.

Posljednjim, 8. stavom propisano je obavezno oduzimanje supstanci ili preparata koji su proglašeni za opojne droge, biljaka iz kojih se dobija opojna

okviru prava i dužnosti vlasti koja ih je osnovala; sudija ustavnog suda, sudija, tužilac, pravobranilac, lice koje stalno ili povremeno vrši službenu dužnost u navedenim javnim organima ili ustanovama, notar, izvršitelj i arbitar, ovlašteno lice u privrednom društvu ili drugom pravnom licu kojem je zakonom ili drugim propisom donesenim na osnovu zakona ili zaključenog ugovora o arbitraži povjereno vršenje javnih ovlaštenja, a koje u okviru tih ovlaštenja vrši dužnost, te drugo lice koje vrši određenu službenu dužnost na osnovu ovlaštenja iz zakona ili drugog propisa donesenog na osnovu zakona i lica kojem je faktički povjereno vršenje pojedinih službenih dužnosti (član 123. stav 3. KZRS). Kad je kao izvršilac određenih krivičnih djela označeno samo službeno, odnosno odgovorno lice, sva ta lica mogu biti izvršioc i tih djela, ako iz obilježja pojedinog djela ili iz pojedinog propisa ne proizilazi da izvršilac može biti samo neko od tih lica (član 123. stav 4. KZRS).

droga, sredstava za njihovu proizvodnju ili preradu, sredstava prevoza preuređenih za njihovo skrivanje i sredstava za njihovo trošenje.

3. OMOGUĆAVANJE UŽIVANJA OPOJNIH DROGA (ČLAN 208. KZRS)

Osnovni oblik vrši onaj ko navodi drugog na uživanje opojne droge ili mu daje opojnu drogu da je uživa on ili drugo lice, ili stavi na raspolaganje prostorije radi uživanja opojne droge ili na drugi način omogućuje drugom da uživa opojnu drogu. Propisana kazna je od jedne do osam godina. Radnja osnovnog oblika je postavljena alternativno i predstavlja inkriminisanje radnji podstrekavanja i pomaganja u konkretnom zakonskom opisu.

Terminološki i suštinski, smatramo višestruko pogrešnim upotrebu termina „uživanje“. Smatramo adekvatnijim i ispravnijim termin „zloupotreba“.⁹

Djelo je svršeno preduzimanjem radnje navođenja. Radnje navođenja odgovaraju radnjama podstrekavanja koje se manifestuju kao stvaranje odluke koja nije postojala ili kao učvršćivanje nedovoljno čvrste odluke ili ideje do čije realizacije ne bi došlo bez radnje podstrekača. Može da obuhvata različite modalitete radnje: od molbe, podsticanja, ismijavanja ili omalovažavanja kontramotiva, ubjeđivanja, itd. Za dovršeno djelo nije potrebno da je navođenje dovelo do (zlo)upotrebe u konkretnom slučaju. Za postojanje osnovnog oblika dovoljno je da se navodi samo jedno lice. Navođenje može biti realizovano jednokratno ali i kroz veći broj individualno preuzetih činjenja.

Za pojam davanja, kao mogućeg oblika radnje izvršenja, nužno je da ono bude bez naknade. Pri tom, za postojanje ovog oblika krivičnog djela irelevantna je sama upotreba droge koja je data. Data droga u konkretnom slučaju ne mora biti i stvarno upotrebljena, djelo je dovršeno radnjom „davanja“.

Pojam drugog lica, u kontekstu ovog oblika, obuhvata sva lica. Nisu predviđeni osnovi isključenja krivičnog djela ako se radnja ostvaruje npr. između članova iste porodice ili domaćinstva, bračnih ili vanbračnih partnera i sl.

Pojam stavljanja na raspolaganje podrazumijeva, uz umišljaj, i postojanje namjere da se drugome omogući „uživanje“ opojne droge. Irelevantno je da li su prostorije zaista korišćene, kao ni da li su stavljene na raspolaganje uz naknadu ili ne, nisu od značaja svojinskoppravna pitanja već faktička vlast nad radnim, stambenim, garažnim i drugim zatvorenim prostorom ili vozilom koje se stavlja na raspolaganje.

⁹ Terminologija, pored formalnog, ima i suštinski značaj. Ubistvo iz nehata je odavno sasvim opravdano nazvano Nekatno lišenje života. Učinioci različitih krivičnih djela mogu da „uživaju“ u njihovom izvršenju jednako, kao i oni koji zloupotrebljavaju opojne droge, pa se ne dešava da zakonopisac njihove aktivnosti naziva uživanjem.

„Na drugi način“ podrazumijeva sve radnje koje predstavljaju radnje pomaganja a koje su po svojoj prirodi i usmjerenosti stvarna pomoć drugom licu da ono „uživa“ drogu.

Posljedica krivičnog djela je apstraktna opasnost.

Učinitelj može biti svako lice, a oblik krivice koji se traži za postojanje krivičnog djela iz ovog člana je umišljaj.

Zakonom propisan teži oblik iz stava 2. postoji kada je prilikom ostvarenja osnovnog oblika ispunjena i neka od kvalifikatornih okolnosti vezanih za pasivnog subjekta, njegov uzrast, psihičko svojstvo ili broj pasivnih subjekta ili s obzirom na mjesto preduzimanja radnje ili svojstvo učinioca. Ako je djelo iz stava 1. učinjeno prema djetetu, duševno poremećenom licu ili prema više lica ili u školi ili drugim vaspitno-obrazovnim, sportskim, kulturnim ustanovama ili mjestima koja služe za obrazovanje, vaspitanje, sportsku ili neku drugu društvenu aktivnost djece ili u njihovoj neposrednoj blizini, ili je djelo izvršilo službeno lice, zdravstveni radnik, socijalni radnik, nastavnik, vaspitač ili trener iskorištavajući svoj položaj, učinitelj će se kazniti kaznom od dvije do dvanaest godina.

Najteži oblik (stav 3) postoji kada je djelom iz stava 1. ili 2. prouzrokovana smrt lica kojem je dao opojne droge. Za ovaj oblik propisana je kazna zatvora od tri do petnaest godina.

I ovdje zakonodavac predviđa obavezno oduzimanje opojne droge, kao i mogućnost oslobođenja od kazne onog učinioca krivičnog djela iz stava 1. ili 2. ovog člana koji otkrije krivično djelo.

Za razliku od fakultativnog osnova za oslobođenje od kazne kod Neovlaštene proizvodnje i prometa opojnih droga iz člana 207. stav 7. (Učinioca koji prijavi od koga nabavlja opojne droge ili je dobrovoljno bitno doprinio otkrivanju djela iz ovog člana sud može osloboditi od kazne; – ova mogućnost je predviđena i za najteži oblik iz stava 4: kad je prouzrokovana smrt lica kojem je prodao supstancu ili preparat koji je proglašen za opojne droge ili je posredovao u njihovoj prodaji...), kod krivičnog djela Omogućavanja uživanja opojnih droga (član 208. stav 4.) ova mogućnost je isključena za najteži oblik (kad je prouzrokovana smrt lica kojem je dao opojne droge iz stava 1. ili 2.).

Ovakvo ograničavanje mogućnosti fakultativnog oslobođenja od kazne smatramo prihvatljivijim kad se radi o najtežim oblicima za oba krivična djela (kako za djelo iz člana 208. tako i za krivično djelo iz člana 207.) te ukazujemo na ovu nedosljednost zakonodavca.

4. MJERA BEZBJEDNOSTI OBAVEZNO LIJEČENJE OD ZAVISNOSTI

Narkomanija (upotreba opojnih droga) se definiše kao trajni abnormalni prohtjev pojedinih osoba ka drogama, čije su analgetičke, euforigene ili dinamičke osobine otkrili slučajno ili namjerno, prohtjev koji za kratko vrijeme

postaje okrutna navika. Kao posljedica kontinuirane zloupotrebe droga razvija se reakcija prilagođavanja u vidu tolerancije, stanja bezuslovne potrebe i pojave patogene reakcije u slučaju uskraćivanja droga (Jakulić, 1999: 180). Upravo iz ovog razloga upotreba opojnih droga može se povezati sa vršenjem krivičnih djela a samim tim postaje značajna i za krivično pravo. U ovom pravcu idu i kriminološka istraživanja koja pokazuju da sklonost ka upotrebi alkohola i droga može direktno ili indirektno da bude uzrok vršenja krivičnih djela (Sržentić, Stajić, Lazarević, 1990: 444). Zbog toga se u krivičnom pravu propisuje mjera bezbjednosti obaveznog liječenja od zavisnosti koja se izriče učiniocu krivičnog djela za kojeg se u krivičnom postupku dokaže da je djelo učinio pod odlučujućim djelovanjem zavisnosti od alkohola ili opojnih droga, te ako postoji opasnost da će zbog te zavisnosti i ubuduće činiti krivična djela (član 76. stav 1. KZRS).

Samim tim *osnov za primjenu ove mjere* jeste opasno stanje koje postoji kod učinioca krivičnog djela u smislu njegove sklonosti ka pretjeranoj upotrebi alkohola ili droga, a ona vodi opasnosti od ponovnog vršenja krivičnog djela. Proizlazi da egzogena okolnost kod učinioca krivičnog djela (zavisnost od alkohola ili droga) je odlučujuće uticala na njegovu ličnost da izvrši krivično djelo, a postojanje te okolnosti i ubuduće može dovesti do vršenja novih krivičnih djela. *Uslovi koji se traže za primjenu mjere bezbjednosti* moraju biti kumulativno ispunjeni a to su: da je učinilac krivičnog djela uživatelj alkohola ili opojnih droga, da je krivično djelo učinio zbog zavisnosti od stalne upotrebe alkohola ili droga¹⁰ i da postoji opasnost da će zbog te zavisnosti ponovo učiniti krivično djelo (Bačić, 1995: 418). Dakle, mora postojati kauzalni odnos između zavisnosti od upotrebe droge i izvršenog krivičnog djela. Ne traži se da je učinilac u vrijeme izvršenja krivičnog djela bio pod uticajem droge. U stvari, narkomani najviše i vrše krivična djela u vrijeme apstinencijalne krize ili neposredno prije njenog nastupanja. Najčešće se radi o imovinskim krivičnim djelima putem kojih žele da dođu do sredstava za nabavku droge (Radulović: 2019: 142). U odnosu na ozbiljnu opasnost traži se da je zavisnost potencijalni uzrok za vršenje krivičnih djela u budućnosti. Ozbiljna opasnost se mora utvrđivati na osnovu ličnosti učinioca, njegovog ranijeg života, da li je ranije vršio krivična djela koja su bila u kauzalnom odnosu sa upotrebom droga, da li je ranije podvrgavan liječenju i slično (Lazarević, Vučković, Vučković: 2010:189).

Po *sadržini radi se o mjeri bezbjednosti medicinskog karaktera* jer se prema učiniocu primjenjuje medicinski tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi zatvorenog tipa ili se takav tretman ostvaruje na slobodi pod nadzorom

¹⁰ Lica koja su zavisna od alkohola ili opojnih droga mogu biti učinioci krivičnog djela bilo zbog toga što pod uticajem droga ne mogu vladati svojim postupcima, bilo zbog toga što vrše krivično djelo radi nabavke alkohola ili droga ili zbog toga što dugogodišnja upotreba alkohola ili droga u toj mjeri izmijeni njihovu ličnost da su spremni bez velikog kolebanja da vrše bilo kakva krivična djela (Grupa autora, Komentar KZSRJ, 1988: 273).

zdravstvene ustanove. Ona je sama po sebi orijentisana na budućnost, na prevenciju budućeg krivičnog djela i zato pri njenom izboru i primjeni primat ima ličnost učinioca, a ne djelo (Lazarević, 1969: 22). Primjenom mjere bezbjednosti treba se ostvariti opšta svrha krivičnih sankcija – suzbijanje protivpravnih djela kojima se povređuju ili ugrožavaju vrijednosti zaštićene krivičnim zakonodavstvom (član 41. stav 3. KZRS), a u okviru opšte svrhe krivičnih sankcija, svrha mjera bezbjednosti je da se otklone stanja ili uslovi koji mogu biti od uticaja da učinilac ubuduće vrši krivična djela (član 71. KZRS). Iako je kaznama i mjerama bezbjednosti zajednička opšta svrha, ipak je one ostvaruju na različite načine. Kazna u suštini ima represivni karakter dok mjere bezbjednosti imaju preventivni karakter jer njima (liječenjem) želimo otkloniti stanja koja su dovela do činjenja krivičnog djela (Kiurski, 2011: 537). Treba istaći da mjere bezbjednosti kao krivične sankcije po pravilu, nemaju samostalan karakter,¹¹ pa tako mjera obavezno liječenje od zavisnosti može biti izrečena uz kaznu ili uz uslovnu osudu (alternativnu mjeru) i služiti kao dopuna toj sankciji.

Summa summarum, kazna ili uslovna osuda u ovakvim slučajevima se "obraća zdravom dijelu ličnosti učinioca" a mjera bezbjednosti (liječenje od zavisnosti) "obraća se njegovom stanju zavisnosti" koje je odgovorno za izvršeno djelo a može biti odgovorno i za krivično djelo u budućnosti (Dragić, 2010: 189).

5. POSTUPAK ZA IZRICANJE MJERE BEZBJEDNOSTI OBAVEZNO LIJEČENJE OD ZAVISNOSTI

Postupak za izricanje ove mjere sprovodi se u okviru redovnog postupka u kome sud donosi osuđujuću presudu kojom izriče zatvor ili uslovnu osudu, a uz njih i mjeru bezbjednosti obavezno liječenje od zavisnosti. Iako se mjere bezbjednosti (tako i ova mjera) javljaju kao samostalne krivične sankcije u zakonu ipak se ne možemo oteti utisku da su one mjere kojima se nastoji otkloniti stanje ili uslovi koji mogu biti od uticaja da učinilac ubuduće vrši krivična djela (njihova svrha), ali da su se kao društveno potrebne javile tek kada je učinjeno krivično djelo. Iz tog razloga po pravilu, nemaju samostalan karakter, a i sam Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske u svom članu 384. uređuje pitanje opozivanja uslovne osude u slučaju kada se lice nije podvrglo liječenju ili ga je svojevóljno napustilo.

Ključnu ulogu u krivičnom postupku ima vještak – psihijatar koji se u svom nalazu i mišljenju mora izjasniti o mogućnostima za liječenje optuženog lica. Imajući u vidu da je kriminalno ponašanje narkomana u većini slučajeva rezultat već stvorenih navika organizma na drogu i psihopatoloških i somatskih tegoba iz čega i proizlazi forenzički značaj, vještak ima pravo da se upozna sa

¹¹ Izuzev mjere obaveznog psihijatrijskog liječenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi i obavezno psihijatrijsko liječenje na slobodi.

načinom izvršenja krivičnog djela kako bi pronikao u strukturu ličnosti narkomana, saznao koju drogu koristi, kao i da li postoji ili ne postoji apstinencijalni sindrom i ukoliko postoji, potrebno je da odredi njegovu fazu, odnosno faze u kojima je izvršeno krivično djelo (Krstić, 1986: 131). Ovakav pravac vještačenja daće odgovore da li postoji zavisnost od alkohola ili opojnih droga, kao i o potrebi i mogućnostima liječenja optuženog. O mjeri bezbjednosti odlučuje sudija, odnosno vijeće na glavnom pretresu prilikom donošenja odluke o glavnoj stvari. Iako zakon ne propisuje mogućnost prestanka ili obustave ove mjere, stranke i branilac optuženog, te ustanova, odnosno ljekar koji sprovodi liječenje bi mogli predložiti njen prestanak ili obustavu ukoliko je ostvaren cilj zbog koga je mjera izrečena. Odluka o prestanku ili obustavi mjere obaveznog liječenja od zavisnosti donijela bi se u formi rješenja na koje bi stranke imale pravo žalba o kojoj bi odlučivalo vijeće drugostepenog suda (Simović, 2022: 40).

Kako smo već istakli, mjera obaveznog liječenja od zavisnosti najčešće "prati" izrečenu kaznu ili uslovnu osudu. U slučaju da je izrečena uz kaznu, izvršava se u ustanovi za izvršenje kazne ili u zdravstvenoj ili drugoj specijalizovanoj ustanovi. Vrijeme provedeno u ustanovi za izvršenje ove mjere uračunava se u kaznu zatvora. U tom slučaju ova mjera može trajati duže od izrečene kazne zatvora, *ali ne duže od tri godine*, i nakon isteka vremena kazne zatvora izvršava se na slobodi (član 76. stav 2. KZRS). Ako je mjera bezbjednosti izrečena uz uslovnu osudu kao takva može se izvršavati i na slobodi ukoliko se vjeruje u spremnost učinioca da se podvrgne liječenju. Ukoliko se lice ne bi podvrglo liječenju, odnosno samovoljno ga napustilo sud može po službenoj dužnosti ili na prijedlog ustanove u kojoj se učinilac liječio ili trebao da se liječi, a po saslušanju stranaka, odrediti opozivanje uslovne osude ili prinudno izvršenje mjere bezbjednosti obaveznog liječenja od zavisnosti. Imajući u vidu alternativno propisanu mogućnost da se uslovna osuda opozove ili da se naredi prinudno izvršenje mjere, proizlazi da se uslovna osuda ne mora obavezno opozvati, a da se može odrediti da se mjera prinudno izvrši (Škulić: 2012: 527). Ono što je bitno jeste da se ovdje pojavljuju nove okolnosti (negativno ponašanje osuđenog lica) koje govore o potrebi preispitivanja prvobitno izrečene krivične sankcije. Ovakvim svojim negativnim ponašanjem uslovno osuđeno lice dovodi do pogoršanja svog pravnog položaja (Brkić: 2013: 346). Kod ovakvog stanja stvari po potrebi sud će pribaviti i mišljenje ljekara (član 384. stav 2. ZKPRS), s tim da se ne traži nalaz i mišljenje vještaka nego se pribavlja mišljenje ljekara ustanove u kojoj se učinilac liječio ili trebao da se liječi.

6. ZAKLJUČAK

Zakonodavac u Republici Srpskoj kroz odredbe materijalnih i procesnih krivičnih zakona regulisao je pitanja vezana za ostvarenje zaštitne funkcije krivičnog prava kao državnog mehanizma *ultima ratio* u rješavanju

problematike zloupotrebe opojnih droga. Zakonska rješenja su na zadovoljavajućem nivou u pogledu standarda koja se odnose na ovu oblast tako da uspješnost krivičnopravne reakcije na ovom polju zavisi od njihove dosljednje i pravilne primjene u praksi.

Literatura:

- Babić, M., Marković, I., Krivično pravo Posebni dio, Banja Luka 2018;
- Babić, M., Komentar Krivičnog zakonika Republike Srpske, Grafomark 2021;
- Babić, M., Filipović, L.J., Marković, I., Rajić, Z., komentari krivičnih/kaznenih zakona u Bosni i Hercegovini, Knjiga I, Savjet/Vijeće Evrope i Evropska komisija, Sarajevo 2005;
- Babić, M., Filipović, L.J., Marković, I., Rajić, Z., komentari krivičnih/kaznenih zakona u Bosni i Hercegovini, Knjiga II, Savjet/Vijeće Evrope i Evropska komisija, Sarajevo 2005;
- Brkić, S., Krivično procesno pravo II, Novi Sad, 2013;
- Grupa autora, Komentar Krivičnog zakona SFRJ, Beograd, 1988;
- Dragić, D., Mere bezbednosti i novo krivično pravo Srbije - o potrebi egzistencije mere bezbednosti u savremenim registrima krivičnih sankcija, Revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd, broj: 1/10;
- Jakulić, S., Forenzička psihijatrija, Beograd, 1999;
- Kiurski, J., Nastanak i istorijski razvoj mjera bezbednosti, Revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd, broj: 2-3/11;
- Krstić, B., Sudska psihijatrija, Niš, 1986;
- Lazarević, L.J., Kazne i mere bezbednosti u savremenom krivičnom pravu, Beograd, 1969;
- Lazarević, L.J., Vučković, B., Vučković, V., Komentar Krivičnog zakonika Crne Gore, Tivat, 2010;
- Lazarević, L.J., Krivično pravo Jugoslavije, Posebni deo, Savremena administracija, Beograd 1995.
- Radulović, D., Kazneno pravo i medicina, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2019;
- Stojanović, Z., Komentar Krivičnog zakonika, Službeni glasnik, Beograd 2012;
- Szrentić, N., Stajić, A., Lazarević, L.J., Krivično pravo opšti deo, Beograd, 1990; r
- Simović, M., Simović, M., Simović, V., Karović, S., Zloupotreba opojnih droga u krivičnom pravu BiH, Banja Luka, 2022;
- Škulić, M., Osnovne krivičnopravne konsekvence upotrebe zabranjenih psihoaktivnih supstanci, Međunarodni tematski skup: Droga i narkomanija: pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problemi, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Srbija, Palić 2020, str. 33- 56;
- Škulić, M., Krivično procesno pravo, Podgorica, 2012.

Zakonski propisi:

- Krivični zakonik Republike Srpske „*Službeni glasnik Republike Srpske*“ broj: 64/17, 104/18, 15/21 89/21.
- Krivični zakon Bosne i Hercegovine „*Službeni glasnik BiH*“ broj: 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14, 22/15, 40/15, 35/18 i 46/21.
- Zakon o sprječavanju i suzbijanju zloupotrebe opojnih droga Bosne i Hercegovine „*Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*“ broj: 8/06;
- Zakon o proizvodnji i prometu opojnih droga Republike Srpske „*Službeni glasnik Republike Srpske*“ br: 110/03 i 29/04;
- Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske „*Službeni glasnik Republike Srpske*“ br: 53/12, 91/17, 66/18, 15/21.

CRIMINAL (MATERIAL AND PROCEDURE) REACTION ON DRUG ABUSE IN THE REPUBLIC OF SRPSKA

Associate Professor Mladenka Govedarica

LL.D., Faculty of Law, University of East Sarajevo

Assistant Professor Igor Petković

LL.D., Faculty of Law, University of East Sarajevo

Abstract: *The number of factors related to the emergence and existence of narco-crime corresponds to the variety of approaches to suppressing and opposing this phenomenon. In this paper, the authors analyze the criminal law (material and procedural) reaction to the abuse of narcotic drugs.*

Key words: *narcotic drugs, unauthorized production, trafficking in narcotic drugs, facilitating the consumption of narcotic drugs, mandatory treatment for addiction, procedure for imposing a measure.*